

Георги Владимиров, *Обеци с форма на въпросителен знак от средновековна България (XIII-XIV в.)*,¹ drugo prerađeno i nadopunjeno izdanje, "Unicart", EOOD, Sofija, 2019., 86 str.

Knjiga Georgija Vladimirova naslova *Naušnice u obliku znaka upitnika iz srednjovjekovne Bugarske (XIII-XIV. st.)* napisana je na bugarskom jeziku na 86 stranica. Naznačeno je da je riječ o drugom, nadopunjenu izdanju, objavljenom 2019. god. u Sofiji. Konceptualno, djelo sadrži sljedeća poglavlja: Predgovor (str. 5-9), Za ovo izdanje (str. 9-11), Tema naušnica u obliku upitnika u znanstvenoj literaturi (str. 11-12), Podrijetlo i rasprostranjenost naušnica u obliku znaka upitnika (str. 12-18), Naušnice u obliku znaka upitnika u Istočnoj i Središnjoj Europi (str. 18-24), Naušnice u obliku znaka upitnika na Balkanu (str. 24-30), Naušnice u obliku znaka upitnika u bugarskoj zemlji (str. 30-35), Interpretacija mode u našoj zemlji (str. 35-38), Umjesto zaključka. Glede kumanskih i tatarskih materijalnih tragova u srednjovjekovnoj Bugarskoj (str. 38-49), Katalog (str. 49-75), Literatura (str. 75-83), Rezime na ruskom jeziku (str. 83), Rezime na engleskom jeziku (str. 84), Rezime na francuskom jeziku (str. 85), Rezime na njemačkom jeziku (str. 86). Djelo sadrži 48 numeriranih fotografija artefakata koje prate tekst (osim ovih fotografije su i u Katalogu).

Već je u Uvodu ove knjige istaknuta neprocjenjiva uloga konkretnih arheoloških nalaza koji mogu objektivno nadopuniti i baciti novo svjetlo na interpretaciju povijesnih događaja, i možemo reći da djelo, iako iz pera povjesničara, zapravo više koristi arheološki pristup u obradi navedene teme.

U užem smislu ova knjiga bavi se pitanjem specifičnih naušnica u obliku znaka upitnika. Riječ je o naušnicama koje su pronađene u nomadskim grobovima istočno-europskih stepa, kao i u arheološkim cjelinama u Mađarskoj, Rumunjskoj, Moldaviji, Srbiji i Make-

1 GEORGI VLADIMIROV, *Naušnice u obliku znaka upitnika iz srednjovjekovne Bugarske (XIII-XIV. st.)*.

doniji. Može se reći da je ovo prvi cjeloviti prikaz pitanja ovog oblika naušnica temeljen na arheološkim nalazima. Prvi pokušaj tipološke raščlambe ovih naušnica seže u 1966. god., ali općenito je riječ o dosta zanemarenu obliku nakita, koji se tek usput spominje u znanstvenoj literaturi.

U širem smislu, ova knjiga govori o utjecajima s istoka koji su se odrazili na materijalnu kulturu Drugoga Bugarskog Carstva. Interpretiranje ovih utjecaja je dosta zapostavljeno u znanstvenoj literaturi u odnosu na one bizantske. Upliv istočnih utjecaja na materijalnu kulturu autor prati preko specifičnog nakita - naušnica u obliku upitnika, koje predstavljaju nomadski tip mode koji se pojavljuje kod azijskih naroda tzv. Kimak - Kipčak kruga i širi tijekom njihovih migracija. Ta moda je nakon toga procvjetala unutar kulture Zlatne Horde pojavljujući se također u zonama utjecaja nomadskoga carstva, što se prati od druge polovice 13. st.

Autor u knjizi također navodi konkretne arheološke nalaze ove vrste nakita u grobovima poput onih iz 14. st. s prostora centralnoga Kazahstana, gdje izdvaja grob muškarca iz naroda Kipčaka s naušnicom u obliku znaka upitnika pronađenom s lijeve strane pokojnikove lubanje. Autor navodi niz primjera nalaza ove vrste nakita iz drugih arheoloških cjelina na širem prostoru. Za prostor Rumunjske navodi da se ovaj tip artefakta često povezuje s bizantskim tradicijama, što smatra diskutabilnom hipotezom. Nakon toga se osvrće na prostor Srbije, gdje spominje također više nalaza ovoga tipa nakita u ženskim i dječjim grobovima iz arheoloških cjelina datiranih od 13. do 14. st. Konstatira da se i u Srbiji prototip te vrste artefakta traži među zlatnim bizantskim modelima, pri čemu se dolazi do dosta širokog i vjerojatno netočnog datiranja. Autor se priklanja datiranju u drugu polovicu 13. i tijekom 14. st., jer smatra da nema dokaza o ranijoj pojavi. Ovaj tip naušnica s prostora Srbije rađen je uglavnom od srebra i javlja se u tri osnovna tipa.

Detektiralo se preko 70 naušnica u obliku znaka upitnika koje su pohranjene u bugarskim muzejima, sve su opisane i klasificirane. One su uglavnom raširene u sjevernoj Bugarskoj s fokusom na sjeverno-istočnu regiju koja je u srednjem vijeku široko naseljena Kumanima i u kontaktnoj zoni između Zlatne Horde i Drugoga Bugarskog Carstva u 14. stoljeću.

Među naušnicama u obliku upitnika prevladavaju one izrađene od srebra, često s dodatnom pozlatom, nakon kojih slijede bronzane. Zlatne naušnice su relativno malih dimenzija u ograničenoj zoni ra-

sprostiranja. Rijetki podatci o mjestu pronalaska pokazuju da prevladavaju u dječjim i ženskim grobovima, bez jasnih informacija na kojoj strani glave su nošeni.

U zaključnom dijelu autor ukratko sumira poznate materijalne tragove Kumana i Zlatne Horde, koji su pohranjeni u bugarskim muzejima. Autor zaključuje sljedeće: "Глобално погледнато, културният модел по българските земи в периода XI-XIV в. се развива в условията на осезателно влияние от страна на PAX NOMADICA. Тази инвазия на "степното начало" през XIII-XIV в. се активизира. Може дори да се твърди, че през XIII в. етническата, респективно културната картина в средновековна България се "куманизира", а през първата половина на XIV в. дори се "татаризира". Naime, autor smatra da kulturna i etnička mapa u srednjovjekovnoj Bugarskoj tijekom 13. stoljeća poprima kumanska obilježja, dok se u prvoj polovici 14. stoljeća javljaju tatarska obilježja. To se događalo zbog izostanka, ili slabljenja političkog i kulturnog utjecaja bizantskoga faktora. Knjiga završava opsežnim katalogom nalaza, također popisom literature i sažetcima na nekoliko svjetskih jezika. Може се рећи да је knjiga Georgija Vladimirova značajan doprinos proučavanju problematike ne samo naušnica oblika upitnika na bugarskom i širem prostoru, nego i zanimljiv doprinos proučavanju složenih etničkih i kulturnih prilika u kasnijoj srednjovjekovnoj fazi na širem prostoru na kojem je registrirana ova vrsta arheoloških nalaza.

Nina Čuljak